

บทความวิชาการ

มิชชันนารีกับความขัดแย้งในอินเดียยุคอาณานิคม

MISSIONARY AND CONFLICT IN BRITISH INDIA

เผ่า นวกุล

Phao Nawakul

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Public Administration, Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand

nawakul_banrai@hotmail.com

บทคัดย่อ

การเกือกลงกันเป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่มากนักในความสัมพันธ์ระหว่างจักรวรรดิอังกฤษกับมิชชันนารีในอินเดีย หากแต่ความหวาดระแวงที่มีต่อกันเป็นสิ่งที่มองเห็นได้อย่างเด่นชัด ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทำให้อังกฤษต้องวางตัวไม่ให้ถูกมองว่าเข้าข้างมิชชันนารีและบางกรณีก็ไปสนับสนุนกิจกรรมของศาสนาท้องถิ่นอินเดียเสียด้วยซ้ำ แม้ว่าอังกฤษจะเข้มงวดเรื่องการดำเนินกิจกรรมของมิชชันนารีเพียงใดก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นความขัดแย้งหรือบางกรณีพัฒนาไปถึงความรุนแรงไปได้ ดังเช่นกรณีประชาชนชาวอินเดียผู้นับถือศาสนาฮินดูกับมิชชันนารีเกิดข้อขัดแย้งกันในเมืองมัทราส เป็นต้น บทความมุ่งนำเสนอความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอินเดียยุคอาณานิคมอังกฤษต่อกรณีการเข้ามาของเหล่ามิชชันนารี โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมี 2 กรณี คือ ความขัดแย้งระหว่างจักรวรรดิอังกฤษกับมิชชันนารี และความขัดแย้งหรือรุนแรงระหว่างชาวอินเดียกับมิชชันนารีและชาวอินเดียผู้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ บทความนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาและนำเสนอ

คำสำคัญ: มิชชันนารี ความขัดแย้ง อินเดียยุคอาณานิคมอังกฤษ

ABSTRACT

Relation between British Empire and missionary in India not absolutely support all together. We can see suspicion in this relation. For British Empire, business benefit makes them be neutral and sometime supporting mission of local religion for instance Hindu activity. Although British government in India limits missionary mission but they can't unavoidable conflict and violence such as conflict and violence between Hindu Indian and missionary in Madras. This article emphasizes to present 2 conflicts evidence. First revealing conflicts between British Empire and missionary. Second revealing conflicts between Indian and

missionary and Indian Christianity. This article uses historical approach for studying and presenting.

Keywords: missionary, conflict, British India

บทนำ

การเข้ามาของคริสต์ศาสนาในอินเดีย ต้องเผชิญหน้ากับศาสนาเดิมที่มีมาอย่างยาวนาน ศาสนาฮินดูในอินเดียทำให้การสถาปนาคริสต์ศาสนาเป็นสิ่งที่ยากลำบากในยุคอาณานิคม อังกฤษ มิชชันนารีไม่ได้รับความไว้วางใจจากคนพื้นเมืองเพราะถูกมองว่าได้รับการสนับสนุนจากจักรวรรดิอังกฤษและดำเนินกิจกรรมทางศาสนา โดยสมรู้ร่วมคิดกับจักรวรรดิอังกฤษ นอกจากนี้ สถานการณ์ภายในอินเดียช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังแสดงให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจกันระหว่างบริษัทอินเดียตะวันออกแห่งอังกฤษ (The British East India Company) กับมิชชันนารี การเดินทางเข้าสู่อินเดียของมิชชันนารีทุกสำนักถูกควบคุม และจะต้องได้รับใบอนุญาตจากบริษัท ในกรณีที่ไม่ได้รับอนุญาต มิชชันนารีก็จะได้รับคำสั่งให้ออกจากอินเดียและเมืองในการปกครองของบริษัททั้งหมดโดยด่วน (Anderson, 1956)

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มงวดของบริษัทในอินเดียคือกรณีของมิชชันนารีนาม วิลเลียม แคร์รี่ (William Carey) และ อโดนิรัม จัดสัน (Adoniram Judson) สำหรับแคร์รี่เป็นมิชชันนารีอังกฤษสำนักแบปติสที่พยายามบุกเบิกการทำงานในอินเดีย แต่การดำเนินกิจกรรมทางศาสนาของเขาไม่ได้รับการอนุญาตจากบริษัท ทำให้แคร์รี่จำยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจของบริษัท ในสถานะผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาใน

วิทยาลัยเพราะการยอมรับสถานะนี้เป็นทางเดียวที่ทำให้เขายังสามารถทำงานอยู่ในอินเดียเพื่อหาทางเผยแผ่ศาสนาต่อไปได้ สำหรับเหตุผลที่สำคัญที่ทำให้บริษัท ต้องจำกัดการดำเนินกิจกรรมของเหล่ามิชชันนารีก็เพราะไม่ต้องการให้ประชาชนชาวอินเดียได้เรียนรู้วิถีคิดและความรู้ตามแบบแผนของชาวตะวันตก เพราะการทำให้ประชาชนเข้าถึงความรู้เหล่านี้อาจนำสังคมไปสู่การจลาจลเพื่อต่อต้านพวกเขาได้ในอนาคต (Anderson, 1956)

ส่วนในกรณีของ อโดนิรัม จัดสัน อเมริกันแบปติสมิชชันนารีคนสำคัญที่บุกเบิกการทำงานในพม่า เมื่อเขาและคณะเดินทางมาถึงกัลกัตตา หลังจากนั้นเพียง 10 วันพวกเขาได้รับหมายเรียกจากทางการระบุให้พวกเขาออกจากอินเดียโดยเร็ว พวกเขาถูกห้ามให้ตั้งถิ่นฐานในอินเดียและพื้นที่อื่น ๆ ที่จักรวรรดิอังกฤษครอบครอง ด้วยคำสั่งของบริษัท ทำให้มิชชันนารีในคณะจำนวนหนึ่งเดินทางกลับสู่อเมริกา ในขณะที่ จัดสันและภรรยา รวมไปถึงมิชชันนารีในคณะบางท่านยังอยู่ที่อินเดียต่อไปเพื่อรอเรือลำอื่น ๆ ที่จะนำพวกเขาไปสู่ดินแดนแห่งใหม่เพื่อดำเนินกิจกรรมทางศาสนาต่อไป ซึ่งในที่สุดแล้วเขาและคณะตัดสินใจมุ่งหน้าสู่เมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า (Hervey, 1886)

ด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวไปในข้างต้นนำมาซึ่งบทความชิ้นนี้ บทความนี้

มุ่งนำเสนอความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอินเดียยุคอาณานิคมอังกฤษต่อการเกิดการเข้ามาของเหล่ามิชชันนารี ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมี 2 กรณีที่สำคัญคือ ความขัดแย้งระหว่างจักรวรรดิอังกฤษกับมิชชันนารี และความขัดแย้งหรือรุนแรงระหว่างชาวอินเดียกับมิชชันนารีและชาวอินเดียผู้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ บทความนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาและนำเสนอ การนำเสนอแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 บทนำ แสดงให้เห็นที่มาและโครงสร้างของบทความ ส่วนที่ 2 จักรวรรดิอังกฤษ: ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระบบการเมืองและการเปลี่ยนแปลง แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในอินเดียหลังจากที่จักรวรรดิอังกฤษเข้ามามีอำนาจ ส่วนที่ 3 มิชชันนารีกับความขัดแย้งในอินเดียยุคอาณานิคม แสดงให้เห็นความขัดแย้งหรือบางกรณีนำไปสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างมิชชันนารีกับจักรวรรดิอังกฤษ ชาวอินเดียบกับมิชชันนารีและชาวอินเดียผู้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ ส่วนที่ 4 บทสรุป

จักรวรรดิอังกฤษ: ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ระบบการเมืองและการเปลี่ยนแปลง

อินเดียถือได้ว่าเป็นฐานที่มั่นสำคัญของจักรวรรดิอังกฤษ “อินเดียคือเพชรที่เจิดจรัสบนมงกุฎของจักรวรรดิ” เป็นคำกล่าวที่ทำให้เห็นภาพความสำคัญของอินเดียในฐานะเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าให้แก่พวกเขา จากการขยายอำนาจมาสู่เอเชีย เอริก เจ. ฮอบส์บอว์ม (Eric J. Hobsbawm) กล่าวถึงผลประโยชน์ที่

จักรวรรดิอังกฤษได้รับหลังจากที่พวกเขาเข้ามายึดครองอินเดียได้สำเร็จ โดยพวกเขาได้เบียดดุลการค้าอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะการส่งออกผ้าฝ้าย (Hobsbawm, 1987) ในปี ค.ศ. 1848 อังกฤษส่งออกสินค้าสู่อินเดียราว 5 ล้านปอนด์ แต่เมื่อถึงปี ค.ศ. 1875 การส่งออกมีมูลค่าสูงถึง 24 ล้านปอนด์ (Hobsbawm, 1996) ซึ่งเท่ากับว่าพวกเขามีรายได้เพิ่มกว่า 5 เท่าตัว สอดคล้องกับงานของ เจ. เอ. ฮอบสัน (J. A. Hobson) ที่แสดงถึงสัดส่วนการนำเข้าและการส่งออกระหว่างอังกฤษกับประเทศอาณานิคม สิ้นสุด ณ ปี ค.ศ. 1901 ปรากฏว่าอินเดียมีสัดส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับรัฐอาณานิคมอื่น (Hobson, 1965)

บทบาทที่สำคัญในการขับเคลื่อนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาคนี้ เป็นไปไม่ได้เลยที่จะไม่กล่าวถึงบริษัทอินเดียตะวันออกแห่งอังกฤษ กล่าวได้ว่าบริษัท เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้จักรวรรดิอังกฤษบรรลุวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจและการเมือง นอกจากนั้นนโยบายด้านศาสนาก็เป็นสิ่งที่บริษัทให้ความสำคัญมากเช่นกันเพราะพวกเขารู้ดีว่าสังคมอินเดียมีขนบธรรมเนียมที่ยึดถือมาช้านาน การปล่อยให้ขนบธรรมเนียมใหม่เข้ามาในสังคมอินเดียอาจทำให้เกิดความวุ่นวายและกระทบต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ ดังนั้น นโยบายการจำกัดการทำกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะจำกัดการทำกิจกรรมทางศาสนาของเหล่ามิชชันนารีจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก

ด้านเศรษฐกิจและการเมือง มุมมองของประชาชนชาวอินเดียที่มีต่อบริษัท ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีความเป็นมิตรกับพวกเขามากกว่า

การเป็นศัตรู เห็นได้จากงานของ รามกฤษณะ मुखเคอร์จี (Ramkrishna Mukherjee) เรื่อง The Rise and Fall of the East India Company เขาอ้างถึงข้อสรุปที่น่าสนใจของ แรมเซย์ มัวร์ (Ramsay Muir) ที่เปรียบเทียบการที่อังกฤษกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ชาวอินเดียสิ่งเหล่านั้นถือได้ว่าเป็นของขวัญอันล้ำค่าที่ประเมินค่ามิได้ต่อประชาชนชาวอินเดียเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความไม่เป็นเอกภาพทางการเมือง ครอบงำสันติภาพของประชาชนชาวอินเดียและการปกครองโดยกฎหมาย ด้วยสิ่งเหล่านี้ทำให้มีการกล่าวขานกันว่าช่วงเวลาตั้งแต่การก่อตั้งบริษัทยุโรปจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 บริษัทยุโรป ได้ชื่อว่าเป็นตัวแทนของ “พ่อค้าที่รักสันติภาพ” (peaceful trader) (Mukherjee, 1955)

สอดคล้องกับ รามเมศ จันทราศรีวาสดาวา (Ramesh Chandra Srivastava) นักประวัติศาสตร์ชาวอินเดียผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ของบริษัทยุโรปตะวันออกแห่งอังกฤษ เขากล่าวยืนยันถึงมรดกที่สำคัญอังกฤษมอบไว้ให้แก่อินเดียคือระบบศาลยุติธรรม แม้ว่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะมีความยุ่งยากในการริเริ่มโครงการด้านระบบศาลยุติธรรมเพราะจักรวรรดิอังกฤษไม่มีความพร้อมและไม่ได้วางแผนการดำเนินงานต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า พวกเขาไม่เข้าใจในบริบทของสังคมอินเดีย และทำที่ที่สุดประชาชนชาวอินเดียก็ยังมีทัศนคติแบบอนุรักษณ์จนมีการเปรียบเทียบว่า “การเปลี่ยนผ่านมีความล่าช้าในระดับปัจเจกบุคคลแต่รวดเร็วมากในประชาชนทั้งหมด” ซึ่งในที่นี้หมายความว่า จักรวรรดิอังกฤษพยายามที่จะเปลี่ยนผ่านระบบต่าง ๆ ในอินเดีย

โดยรวมให้รวดเร็วแต่สำหรับสำนึกของประชาชนในระดับปัจเจกบุคคลไม่มีความเข้าใจถึงระบบศาลยุติธรรมที่จะเกิดขึ้นนี้ อย่างไรก็ตาม รามเมศก์กล่าวสรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า แม้จะเกิดปัญหามากมายเกี่ยวกับการสร้างระบบศาลยุติธรรมในอินเดียแต่สุดท้ายก็เกิดขึ้นได้และเป็นรากฐานที่สำคัญที่มั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน (Srivastava, 1971)

แต่จากงานของรามกฤษณะอีกเช่นกัน เขากล่าวถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้ความเป็นพ่อค้าที่รักสันติภาพของอังกฤษหายไปและกลับกลายมาเป็นพ่อค้าที่มีแต่ความโลภและเผด็จการ (tyrannical) จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือ หลังจากที่อังกฤษชนะสงครามต่อต้านนาวาบแห่งเบงกอลและพันธมิตรชาวฝรั่งเศสในยุทธการเพลสเซย์ (Battle of Plassey) ในปี ค.ศ. 1757 พ่อค้าที่รักสันติภาพกลับกลายมาเป็นผู้ปกครองที่กดขี่ครอบงำ (domineering rulers) และมีความปรารถนาที่จะผนวกพื้นที่ต่าง ๆ ของอินเดียมาอยู่ภายใต้อำนาจของตนให้มากที่สุด นักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงชาวอินเดีย เช่น อาร์. ซี. มาจุมดาร์ (R. C. Majumdar) เอช. ซี. เรย์ชาดูรี (H. C. Raychaudhuri) และ กาลีนดิการ์ ดัตตา (Kalikinkar Datta) กล่าวไว้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 อย่างน่าสนใจว่า “นโยบายของบริษัทยุโรป เปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งในช่วงเวลานี้ พ่อค้าที่รักสันติภาพเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่ผู้กระหายในอำนาจและปรารถนาในดินแดนเพื่อทำการสร้างสถานะของตนให้สูงขึ้น สิ่งนี้สร้างความวุ่นวายทางการเมืองในประเทศ [อินเดีย] อย่างมหาศาล” (Mukherjee, 1955)

งานของ ไบรอัน การ์ดเนอร์ (Brian Gardner) เรื่อง *The East India Company: a History* ยืนยันถึงการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของจักรวรรดิอังกฤษเช่นกัน การ์ดเนอร์กล่าวว่า บริษัทฯ เกิดขึ้นด้วยเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการค้า อังกฤษ มีการทำข้อตกลงกับอินเดียเพื่อทำการผูกขาดการซื้อขายสินค้า การผูกขาดนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ในการกีดกันชาวโปรตุเกสและชาวดัตช์ไม่ให้เข้ามาแข่งขันทางการค้าในอินเดียกับตนเองในช่วงปี ค.ศ. 1609 นอกจากนั้นอังกฤษพยายามสร้างอำนาจให้กับตนเองโดยการนำเรือเข้ามาสู่อินเดียเป็นจำนวนมาก ช่วงก่อนหน้านั้นอังกฤษไม่ได้มีความสามารถในการสร้างเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่แต่เน้นการสร้างเรือขนาดเล็กที่ใช้สำหรับการประมงเท่านั้น ต่างจากโปรตุเกส สเปน และอิตาลีที่มีทักษะในการผลิตเรือเหล่านี้ ดังนั้น เมื่ออังกฤษต้องการแสดงให้เห็นถึงอำนาจของตนเองในอินเดียการระดมเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่เข้ามาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น (Gardner, 1971)

แต่การเสริมอำนาจตนเองด้วยการเพิ่มจำนวนเรือขนาดใหญ่ทำให้จักรวรรดิอังกฤษเสียค่าใช้จ่ายมากเพราะต้องซื้อจากต่างประเทศ แต่เดิมอังกฤษไม่มีความสามารถในการต่อเรือแต่เพื่อลดค่าใช้จ่ายพวกเขาจึงตัดสินใจเริ่มกิจการต่อเรือเอง ในยุคที่บริษัทฯ เริ่มพัฒนาการต่อเรือพวกเขามีป่าไม้สักเป็นของตนเองที่เมืองเรดดิง (Reading) กิจการต่อเรือทำให้พวกเขาประหยัดเงินได้เป็นอย่างมากและมีผลทำให้การส่งออกสินค้าเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย โดยในปี ค.ศ. 1621 บริษัทฯ สามารถส่งออกสินค้าที่ทำจากไม้เหล็ก ตะกั่ว ไม้สักและอื่นๆ เพื่อส่งออกไปขาย

ยังอังกฤษมากขึ้น ในการเดินเรือสินค้าแต่ละครั้งต้นทุนทั้งหมดรวมค่าสินค้าและการขนส่งอยู่ที่ประมาณ 6 แสนปอนด์ แต่เมื่อไปถึงอังกฤษสินค้าเหล่านี้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นประมาณ 2 ล้านปอนด์ สร้างผลกำไรถึง 138% อย่างไรก็ตามรูปแบบการค้าในลักษณะนี้ก็มักมีปัญหาเช่นกันเพราะกว่าสินค้าจะไปถึง กว่าจะได้รับผลตอบแทนกลับคืนมา อาจต้องใช้เวลาและบางครั้งอาจจะใช้เวลาประมาณ 3-4 ปีกว่าจะได้ผลประโยชน์ทั้งหมดเหล่านั้นกลับมา (Gardner, 1971)

การ์ดเนอร์กล่าวอีกว่า ในท้ายที่สุดพ่อค้าอังกฤษผู้รักสันติภาพแปรเปลี่ยนมาเป็นผู้กระหายในดินแดน บริษัทฯ ปรารถนาเป็นอย่างยิ่งในดินแดนส่วนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็เกาะที่ไม่มีผู้อยู่อาศัยในปิ้งหรือบริเวณนอกชายฝั่งมาลาเยนอกจากนั้นพวกเขายังต้องการที่จะขยายระบบการจัดเก็บภาษีไปสู่ซีลอน (Ceylon) ประเด็นดังกล่าวนำไปสู่การสู้รบกัน จนในที่สุดแล้วซีลอนก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอังกฤษในปี ค.ศ. 1798 อย่างไรก็ตามความปรารถนาของจักรวรรดิอังกฤษในเรื่องผลประโยชน์ในอินเดียก็พบกับอุปสรรคสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสถานะทางการเงิน สถานะทางการเงินของบริษัทฯ อยู่ในความเสี่ยงอย่างมาก แต่ก็ยังมีความโชคดีอยู่บ้างที่รายได้จากการจัดเก็บภาษีในจีนสามารถประคับประคองให้บริษัทฯ ดำรงอยู่ได้ กล่าวกันว่าในปี ค.ศ. 1784 ภาระหนี้สินของบริษัทฯ มีอยู่ประมาณ 4 ล้านปอนด์แต่เมื่อมาถึงปี ค.ศ. 1800 ภาระหนี้สินเพิ่มมากขึ้นกว่าสามเท่าตัวมาอยู่ที่ประมาณ 14 ล้านปอนด์ (Gardner, 1971) ทำให้ในช่วงเวลานั้นบริษัทฯ วุ่นวายอยู่กับการแก้ปัญหาเหล่านี้

มิชชันนารีกับความขัดแย้งในอินเดีย ยุคอาณานิคม

ในยุคอาณานิคมอังกฤษ นอกจากเรื่องผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและการเมืองเป็นสิ่งที่น่าสนใจแล้ว จุดเน้นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่นำศึกษา คือ การเข้ามาของคริสต์ศาสนาในพื้นที่รัฐอาณานิคม จักรวรรดิอังกฤษนอกจากส่งออกอาวุธและเงินตราแล้ว มิชชันนารีก็เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของอังกฤษเช่นกัน หากกล่าวถึงตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องการส่งออกมิชชันนารีคือ ในแอฟริกา ในช่วงที่แอฟริกาตกอยู่ภายใต้อำนาจของจักรวรรดิอังกฤษ มิชชันนารีหลากหลายสำนักต่างมุ่งหน้าสู่ดินแดนอันห่างไกลนี้เพื่อที่จะนำประชาชนชาวแอฟริกาเข้าสู่อ้อมกอดของพระเจ้า ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 อังกฤษเข้าไปมีอำนาจในแอฟริกา พวกเขาไปพร้อมกับมิชชันนารีกว่า 50 สำนักจำนวนกว่า 10,000 คน โดยในปี ค.ศ. 1900 มีพลเมืองแอฟริกากว่า 9 ล้านคนหันมานับถือศาสนาคริสต์ หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 1990 จากพลเมืองทั้งหมดกว่า 450 ล้านคนมีพลเมืองถึง 200 ล้านคนหันมานับถือศาสนาคริสต์ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นถึงกับมีการกล่าวเปรียบเทียบว่า ในแอฟริกายุคอาณานิคมเราจะเห็นมิชชันนารีมากกว่าที่จะเห็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่นสามารถพบเจออย่างแพร่หลายในหมู่บ้านมีทั้งโรงเรียนของมิชชันนารี และศาสนสถานทุกแห่งเต็มไปด้วยมิชชันนารีที่เดินทางด้วยเท้าขี่ม้า ใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์ จะยกเว้นก็แต่หากพื้นที่นั้นเป็นชุมชนมุสลิมโดยเฉพาะทางเหนือที่ไม่มีเหล่ามิชชันนารีปฏิบัติงานอยู่เลยหรือหากจะมีก็น้อยมาก (Hyam, 2010)

ในอินเดีย นอกจากบริษัทอินเดียตะวันออกแห่งอังกฤษเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบรรลุวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจและการเมืองแล้ว อีกบทบาทหนึ่งพวกเขายังเป็นผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความศิวิไลซ์โดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือ ดังจะเห็นได้จากงานของการ์ดเนอร์อีกเช่นกัน ในปี ค.ศ. 1813 มีการออกกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ให้บริษัทจัดตั้งศาสนสถานของศาสนาคริสต์ที่กัลกัตตา และให้มิชชันนารีเป็นผู้รับผิดชอบในการให้การศึกษแก่ประชาชน ต้องการเปลี่ยนสังคมโดยใช้ศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนและในขณะเดียวกันก็ดำเนินกิจกรรมเปลี่ยนประชาชนให้มานับถือศาสนาคริสต์ไปพร้อมกัน ด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นจึงมีการเปรียบเทียบว่า “จักรวรรดินิยมอังกฤษมือข้างหนึ่งถืออาวุธ ส่วนมืออีกข้างหนึ่งถือคัมภีร์ไบเบิล” ด้วยนโยบายนี้ทำให้ชาวอินเดียเกิดความหวาดระแวงและคิดว่าอังกฤษกำลังจะทำลายโครงสร้างสังคมอินเดียและบังคับให้ชาวอินเดียทุกคนเปลี่ยนศาสนามานับถือศาสนาคริสต์ (Gardner, 1971)

งานของ ซี. เอช. ฟิลลิปส์ (C. H. Phillips) กล่าวถึงบทบาทที่สำคัญของ ชาร์ลส์ แกรนท์ (Charles Grant) ในการพยายามนำศาสนา มาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคมอินเดีย สำหรับแกรนท์ในฐานะประธานบริษัทอินเดียตะวันออกแห่งอังกฤษและผู้ศรัทธาในคริสต์ศาสนาอย่างแรงกล้า เขาพยายามโน้มน้าวให้รัฐบาลอังกฤษนำมิชชันนารีเข้ามาสู่อินเดียเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอันป่าเถื่อนของชาวอินเดีย เช่นเดียวกับ แอนโทนี เวบสเตอร์ (Anthony Webster) กล่าวยืนยันว่า สำหรับแกรนท์นั้น

ทางเดียวที่จะปกครองอินเดียได้อย่างถาวรคือการ
สนับสนุนให้คนอินเดียหันมานับถือศาสนาคริสต์
และบริษัท จำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาทในการ
จัดการนโยบายต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสิ่งนี้ ผล
ของการดำเนินนโยบายลักษณะนี้จะช่วยอ้าง
ไว้ซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างถาวรของ
จักรวรรดิเอง (Webster, 2009)

ในปี ค.ศ. 1792 แกรนท์เริ่มด้วยการเขียน
แผ่นพับบรรยายถึงสภาพสังคมอินเดียที่มีความ
โหดร้าย ในสังคมอินเดียโดยเฉพาะเรื่องพิธีการ
เผาตัวเองตายตามสามีหรือ “พิธีสตี” (suttee หรือ
sati) ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู แกรนท์มอง
ว่าปัญหาเหล่านี้เกิดจากการที่คนอินเดียขาดการ
ยึดหลักศาสนาอย่างถูกต้อง ทางเดียวที่จะแก้ไข
คือการให้การศึกษาระบบตะวันตก หลักสำคัญ
คือประชาชนชาวอินเดียเหล่านี้จำเป็นต้องเปิดรับ
คริสต์ศาสนาเข้าไปในจิตใจสิ่งนี้เป็นทางเดียวที่
จะสร้างแสงสว่างแก่สังคม แกรนท์นำข้อเสนอ
เพิ่มเติมเข้าไปในร่างกฎหมายโดยสนับสนุนให้
เหล่ามิชชันนารีเข้ามาดำเนินกิจกรรมในอินเดีย
แต่กฎหมายนี้ก็ถูกตีตกไปในท้ายที่สุดเพราะ
รัฐบาลมองว่าการลงทุนกับเรื่องดังกล่าวเป็นการ
ลงทุนที่ไม่ฉลาดและที่สำคัญอาจสร้างความ
ไม่สงบในสังคมอินเดียเพราะคนอินเดียมีศาสนา
ที่พวกเขายึดถืออยู่แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนา
ฮินดู หากปล่อยให้มิชชันนารีมาดำเนินกิจการ
อาจจะเกิดปัญหาในการปกครองอินเดียมากกว่า
ได้ประโยชน์ (Philips, 1961) ความพยายามที่
จะนำคริสต์ศาสนาเข้ามาสู่อินเดียเกิดขึ้นอีกครั้ง
จากการเข้ามาของ คลอดิวส์ บุษานัน (Claudius
Buchanan) และ เฮนรี มาร์ติน (Henry Martin)

ทั้งสองเป็นมิชชันนารีที่ถูกส่งมาจากอังกฤษ
เมื่อพวกเขามาถึงอินเดีย แกรนท์รับหน้าที่เป็น
ผู้ต้อนรับและให้การดูแลมิชชันนารีทั้งสองตาม
ธรรมเนียมปฏิบัติ ในปี ค.ศ. 1805 บุษานันทำ
แผ่นพับสนับสนุนให้รัฐบาลสร้างศาสนสถานของ
คริสต์ศาสนาในอินเดียและประณามศาสนาฮินดู
ในเวลาเดียวกัน แต่ข้อเรียกร้องนี้ก็ถูกปฏิเสธ
ด้วยเหตุผลเดิมที่กล่าวการลุกฮือของประชาชน
ชาวอินเดียซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาฮินดู
เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิดความฉุนเฉียวในคณะ
รัฐบาลอังกฤษจนมีมาตรการออกมาว่าจะไม่มีการ
พิจารณาประเด็นนี้อีกต่อไป พร้อมกันนั้นพวกเขา
กล่าวยืนยันต่อชาวอินเดียว่าพวกเขาไม่มีความ
มุ่งหมายที่จะเข้าแทรกแซงความเชื่อทางศาสนา
ของคนอินเดีย แต่การประกาศของอังกฤษก็ไม่เป็น
ผลเพราะในปี ค.ศ. 1806 เกิดข่าวลือว่าอังกฤษจะ
ทำลายศาสนาของคนอินเดียและนำมิชชันนารี
เข้ามาสู่อินเดียเพื่อเผยแพร่ศาสนา ก่อให้เกิดการ
จลาจลที่เมืองมัทราส (Madras) จนเป็นเหตุให้
ทหารในกองทัพอังกฤษเสียชีวิตและบาดเจ็บกว่า
200 คน ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาล
อังกฤษมีคำสั่งให้มิชชันนารีที่เข้ามาในอินเดียกลับ
ภูมิลำเนาของตนโดยด่วน (Philips, 1961)

แต่ ความพยายามของแกรนท์ ยัง
ไม่สิ้นสุด เมื่อสถานการณ์การจลาจลสิ้นสุดลง
เขาต้องลดท่าทีของตนเองในเรื่องศาสนา
ลงเช่นกันในเวลานั้น จนมาในปี ค.ศ. 1809 เขา
พยายามอีกครั้งโดยการโน้มน้าวว่าสิ่งที่เกิดขึ้น
ในมัทราสนั้นไม่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา
แต่ประการใด จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1813 ความ
พยายามของเขาก็เป็นผลเมื่อกฎหมายยินยอมให้

กิจการของมิชชันนารีสามารถกระทำได้ในอินเดีย แต่ต้องได้รับการอนุญาตจากบริษัท เท่านั้น มิชชันนารีมีหน้าที่ในการให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ การศาสนาและปรับปรุงศีลธรรมของประชาชนให้ดีขึ้น สิ่งนี้นับว่าเป็นชัยชนะของแกรนท์จากการต่อสู้ที่ยาวนาน (Phillips, 1961)

ความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีกับจักรวรรดินิยมอังกฤษมีความซับซ้อนอยู่มาก ระบบการเมืองของบริษัท ถูกสร้างโดยการสนับสนุนจากกลุ่มชนชั้นนำที่ไม่ต้องการให้ศาสนาเข้ามาแทรกแซงในระยะแรก กล่าวได้ว่าพวกเขามีพื้นที่ในสังคมอินเดียน้อยมาก บริษัท หลีกเลี่ยงการเข้าไปสัมพันธ์กับมิชชันนารีทุกกลุ่ม นโยบายที่ใช้ในอินเดียแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระบบที่ใช้ในการปกครองไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ และมิชชันนารีแต่อย่างใด ผู้มีอำนาจในบริษัท บางท่านมอบเงินบริจาคหรือไม่ก็สนับสนุนศาสนาฮินดูเสียเพื่อคลายความเคลือบแคลงสงสัยของประชาชนที่มีต่อพวกเขา สถานการณ์เริ่มคลี่คลายเมื่อผ่านกฎหมายในปี ค.ศ. 1813 มิชชันนารีสามารถเข้ามาดำเนินกิจการได้แต่ต้องได้รับการอนุญาตจากบริษัทเท่านั้น (Frykenberg in edited by Etherington, 2008)

หลังจากปี ค.ศ. 1813 เหล่ามิชชันนารีหลังไหลเข้าสู่อินเดีย พวกเขาจะมาพร้อมด้วยเป้าหมายที่สำคัญ 3 ประการ คือ สอนศาสนา สอนหนังสือและสาธารณสุข การเข้ามาของพวกเขาอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นของพื้นที่ที่ทับซ้อนกัน ดังนั้น จึงมีการทำข้อตกลงร่วมกันไว้เป็นแนวทางป้องกันปัญหา อย่างไรก็ตาม มิชชันนารีที่เข้า

มาร่วมกันสร้างข้อตกลงนั้นเป็นมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์ มิชชันนารีในกายโรมันคาทอลิกไม่ได้เข้าร่วมแต่อย่างใด เพราะโดยปกติแล้วนิกายทั้งสองมีความแตกต่างกันในเรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้ทั้งสองกลุ่มมักมีความขัดแย้งกันบ่อยครั้ง (Frykenberg in edited by Etherington, 2008)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1813 เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าอังกฤษสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการขยายอำนาจในอินเดีย มิชชันนารีในอินเดียกล่าวได้ว่าพวกเขามีความสามารถทั้งในเรื่องการเทศน์ การสอนหนังสือและการรักษาพยาบาล อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมทางศาสนาต่อประชาชนชาวอินเดียก็ยังเป็นไปได้อยากจากอุปสรรคเดิมคือ ศาสนาท้องถิ่น ศาสนาฮินดูฝังรากลึกในสังคมอินเดียและดูเหมือนว่าทัศนคติที่ไม่ดีต่อศาสนาฮินดูของคนอังกฤษก็ยิ่งทำให้อังกฤษและประชาชนชาวอินเดียมีความหวาดระแวงกันอยู่ตลอดเวลา ดังสะท้อนได้จากคำกล่าวของนักการเมืองอังกฤษและนักเคลื่อนไหวต่อต้านการค้าทาส วิลเลียม ไวเบอร์ฟอร์ซ (William Wilberforce) ที่กล่าวว่าระบบศาสนาของพวกเขาเป็นหนึ่งในสิ่งที่เลวร้ายมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของโจรลักกั (thuggee) ซึ่งเป็นโจรและเป็นฆาตกรโดยอ้างความชอบธรรมว่าประพฤติดังตามความเชื่อทางศาสนาซึ่งอังกฤษมองว่าเป็นความรุนแรงอย่างที่สุด (Wild, 1999)

การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมใหม่ในอินเดียก็ไม่ใช่เรื่องง่าย การผลักดันกฎหมายเกี่ยวกับศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง

คริสต์ศาสนาในอินเดียกลับพบกับความขัดแย้งภายในระหว่างรัฐบาลอังกฤษเอง ก่อนที่จะมีกฎหมายอนุญาตให้คริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแผ่ได้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 รัฐบาลอังกฤษในฐานะที่เป็นเจ้าของบริษัทฯ ห้ามคริสต์ศาสนาเข้ามาสู่พื้นที่สังคมอินเดีย โดยเด็ดขาดเนื่องด้วยเหตุผลด้านความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาฮินดูกับคริสต์นำมาซึ่งปัญหาความมั่นคง แนวคิดของฮินดูถูกคริสต์ศาสนิกชนนิพากษ์ในเรื่องของแนวคิดที่ไม่มีความชัดเจน รวมทั้งหลักคิดของชาวฮินดูเสมือนหนึ่งการแสดงถึงความเสื่อมโทรมลงของสังคมดั้งเดิมของการบูชารูปเคารพและการแบ่งแยกชนชั้น ความไม่สอดคล้องยังรวมถึงการที่คริสต์ศาสนิกชนนับถือพระเจ้าองค์เดียวทำให้ความจริงจะมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากฮินดูที่นับถือในพระเจ้าหลายองค์และเชื่อในผีสิงเทวดา (superstitious) (Grimes, Mittal and Thursby in edited by Mittal and Thursby, 2006)

นอกจากนั้นการเข้ามาของศาสนาคริสต์อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งและการจลาจล โดยเฉพาะกับชาวฮินดู มิชชันนารีเข้ามาในอินเดียด้วยความต้องการเผยแผ่การศึกษาแบบตะวันตกเพื่อสร้างความศิวิไลซ์ให้แก่ประเทศ พวกเขาถือว่าศาสนาฮินดูเป็นได้เพียงเรื่องโกหกหลอกลวงเท่านั้น (a tissue of lies) ศาสนาคริสต์และวัฒนธรรมตะวันตกควรที่จะเข้ามาแทนที่สิ่งดั้งเดิม ศาสนาฮินดูไม่สามารถต้านทานการเข้ามาของศาสนาคริสต์ได้ มิชชันนารีต้องสร้างศาสนจักรมาแทนที่ศาสนาฮินดู เมื่อเป็นเช่นนั้นชาวฮินดูจึงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวคริสต์

เป็นอย่างมากและเกิดการต่อต้านการดำเนินกิจกรรมของเหล่ามิชชันนารีในที่สุด (Thistlethwayte in edited by Oddie, 1998) ความขัดแย้งทางศาสนาที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนชาวอินเดียผู้นับถือศาสนาฮินดูกับมิชชันนารี สะท้อนจากงานของ โรเบิร์ต อี. ฟลายเคนเบิร์ก (Robert E. Frykenberg) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน เมดิสัน กล่าวคือ

ในปี ค.ศ. 1845 ประชาชนชาวอินเดียผู้นับถือศาสนาฮินดูกับมิชชันนารีเกิดข้อขัดแย้งระหว่างกัน ในช่วงเวลาดังกล่าวการดำเนินกิจกรรมของเหล่ามิชชันนารีมีความก้าวหน้าไปมาก จอห์น โทมัส (John Thomas) มิชชันนารีผู้รับผิดชอบพื้นที่ทิรูเนลเวลี (Tirunelveli) ในเมืองมัทราสกล่าวว่า ในไม่ช้านี้ทิรูเนลเวลีจะตัดขาดจากผู้ที่ไม่มีศาสนามาสู่ความเป็นคริสต์ศาสนิกชน พวกเขาจะกลายมาเป็นคริสต์ศาสนิกชนชั่วข้ามคืน ด้วยคำกล่าวเหล่านี้นำมาซึ่งความหวาดระแวงของประชาชนผู้นับถือศาสนาฮินดู และในช่วงเวลาเดียวกันก็นำมาสู่ข่าวลือเกี่ยวกับการทำลายเทวรูปและสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู ด้วยเหตุนี้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ตามมา เกิดการลุกฮือของชาวฮินดูเข้าไปทำลายศาสนสถานของเหล่ามิชชันนารี นอกจากนั้นผู้ที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ก็ถูกขับไล่เข้าไปในป่าและถูกล่าดังเช่นสัตว์ป่า (Frykenberg, 2008)

นอกจากนั้นยังมีกลุ่มที่เรียกตนเองว่า "วิภูติ" (Viboothi หรือ Vibhuti) พวกเขาสาปแช่งความชั่วร้ายของคริสต์ศาสนา พวกเขาไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยน

ตนเองไปเป็นคริสต์ศาสนิกชน ด้วยความกลัวของชาวบ้านจึงจำต้องยอมให้แก่กลุ่มวิภูติ โดยกลุ่มวิภูติจะทำการเขียนสัญญาพันธะพระคัมภีร์ไว้บนหน้าผากของตน กลุ่มวิภูติกว่า 500 คนเข้าทำลายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ ผู้นำกลุ่มต่อต้านคริสต์ศาสนายังประกาศว่าตนเองเป็นเทพการจุติลงมาเกิด (avatar) และเป็นผู้ที่มีหน้าที่ทำลายบริษัทอินเดียนตะวันออก (Frykenberg, 2008) ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1845 เกิดความรุนแรงที่เมืองนัลลัวร์ (Nullur หรือ Nallur) เมื่อกลุ่มหัวรุนแรงวิภูติได้ทำลายบ้านเรือนกว่า 150 หลังคาเรือน ผู้ชายได้รับบาดเจ็บ ส่วนผู้หญิงถูกข่มขืน คริสต์ศาสนิกชนบางคนต้องหลบหนีไปชุมชนในเมืองนัลลัวร์ หลังจากนั้นคริสต์ศาสนิกชนชายก็รวมตัวกันเป็นกองพลน้อย (brigade) ได้จำนวนประมาณ 300-400 คนเพื่อปกป้องชุมชน (Frykenberg, 2008)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จักรวรรดิอังกฤษแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจในอินเดียโดยการใช้บริษัทอินเดียตะวันออกเป็นเครื่องมือสำคัญในการไปสู่เป้าหมาย บริษัทฯ กังวลอย่างมากต่อบทบาทของมิชชันนารีเพราะเกรงว่าจะทำให้ประชาชนชาวอินเดียลุกขึ้นมาจลาจลด้วยเหตุผลการหวาดระแวงว่าเหล่ามิชชันนารีจะมาทำลายวัฒนธรรมและศาสนาของพวกเขา ทำให้ในท้ายที่สุดมิชชันนารีในอินเดียต้องอยู่ภายใต้ระเบียบของบริษัทฯ อย่างเคร่งครัดทั้งก่อนและหลังปี ค.ศ. 1813 อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบริษัทฯ จะตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้อย่างไร ความขัดแย้งและรุนแรงก็ยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นดังเห็นได้จากเหตุการณ์ที่มัทราส เป็นต้น

บทสรุป

ฮอบส์บอว์มกล่าวไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือเรื่อง The Age of Empire ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีและจักรวรรดินิยมที่เกี่ยวเนื่องกันและกันเป็นแบบแผนที่สามารถเห็นได้ในประวัติศาสตร์ยุคสมัยดังกล่าว สำหรับอังกฤษศาสนจักรบันดาลมาเพื่อเปลี่ยนผู้ที่ตัดขาดจากศาสนาทั้งปวงมาสู่อ้อมกอดของพระเจ้า แม้ว่าการปฏิบัติศาสนกิจของมิชชันนารีอาจจะไปในทิศทางตรงกันข้ามกับจักรวรรดิในบางกรณี แต่ท้ายที่สุดแล้วชัยชนะของจักรวรรดินิยมก็เป็นไปเบิกทางให้กับมิชชันนารีสามารถเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่นั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น (Hobsbawm, 1987) ดูเหมือนว่าคำกล่าวนี้จะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในอินเดียเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าการเข้ามาของจักรวรรดิอังกฤษในอินเดียจะได้รับการยอมรับว่าเป็นไปเบิกทางให้มิชชันนารีเข้าสู่อินเดีย แต่รัฐบาลอังกฤษในอินเดียก็จำกัดการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาของเหล่ามิชชันนารีอย่างเข้มงวด มิชชันนารีไม่สามารถเข้ามาในอินเดียได้อย่างอิสระนัก บางกรณีก็ถูกเนรเทศออกจากพื้นที่เช่นกรณีของจัตสัน

การเกี่ยวเนื่องกันและกันเป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่มากนักหากแต่ความหวาดระแวงที่มีต่อกันเป็นสิ่งที่มองเห็นได้อย่างสูงเด่น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทำให้อังกฤษต้องวางตัวไม่ให้ถูกมองว่าเข้าข้างเหล่ามิชชันนารีและบางกรณีก็ไปสนับสนุนกิจกรรมของศาสนาท้องถิ่นอินเดียเสียด้วยซ้ำ แต่แม้ว่าจะเข้มงวดกับเรื่องการดำเนินกิจกรรมของมิชชันนารีเพียงใดก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นความขัดแย้งหรือบางกรณีพัฒนาไปถึงความรุนแรงไปได้ ดังเช่นกรณี ประชาชนชาวอินเดียผู้นับถือศาสนาฮินดูกับ

มิชชันนารีเกิดข้อขัดแย้งระหว่างกันในเมืองมัทราส เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การเข้ามาของมิชชันนารีในอินเดียเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความขัดแย้งและความรุนแรงให้เกิดขึ้นในอินเดียยุคอาณานิคมอังกฤษ

REFERENCE

- Anderson, C. (1956). *To the golden shore: the life of Adoniram Judson*. Boston: Little, Brown.
- Frykenberg, R. E. (2008). *Christianity in India: from beginnings to the present*. Oxford: Oxford University Press.
- Frykenberg, R. E. (2008). "Christian Missions and the Raj." In Norman Etherington. Oxford: Oxford University Press.
- Gardner, B. (1971). *The East India Company: a history*. London: Rupert Hart-Davis.
- Grimes, J., Mittal, S. & Thursby, G. (2006). "Hindu Dharma." In Sushil Mittal and Gene Thursby. *Religions of South Asia: an Introduction*. London: Routledge.
- Hervey, G.W. (1886). *The story of Baptist Missions in foreign lands: from the time of carey to the present date*. St. Louis: Chancy R. Barnes.
- Hobsbawm, E.J. (1987). *The age of empire, 1875-1914*. NY: Vintage.
- Hobsbawm, E.J. (1996). *The age of capital, 1848-1875*. NY: Vintage.
- Hobson, J. A. (1965). *Imperialism: a study*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Hyam, R. (2010). *Understanding the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mukherjee, R. (1955). *The rise and fall of the East India Company: a sociological appraisal*. NY: Monthly Review Press.
- Philips, C.H. (1961). *The East India Company, 1784-1834*. Manchester: Manchester University Press.
- Srivastava, R.C. (1971). *Development of judicial system in India under the East India Company, 1833-1858*. Bombay: N.M. Tripathi Private.
- Thistlethwayte, L.E.L. (1998). "The role of science in the Hindu-Christian Encounter." In Geoffrey A. Oddie. Edited. *Religious traditions in South Asia: interaction and change*. Richmond: Curzon.
- Webster, A. (2009). *The twilight of the East India Company: the evolution of Anglo-Asian commerce and politics, 1790-1860*. Suffolk, U.K.: Boydell Press.
- Wild, A. (1999). *The East India Company: trade and conquest from 1600*. NY: Lyons Press.